

savaşmak mecburiyetindedirler. Vucutlarında çok sayıda bulunan dikenler sayesinde, ve saldıkları eterik yağların fena koku ve lezzetleri ile yenilme tehlikesinin önüne geçmeğe uğraşırlar. Dikenli olmaları, ve eterik yağların ifrazı, reçinaların husulü, bu korunma işini sağlayan silahlardır.

Steplerde yaşayan farklı türlerde bu söylediğimiz uygunlukların hepsini nasıl bir araya toplanmış olarak buluyoruz? Acaba step hayatı doğrudan doğruya bitkilerin yapılarına uygun bir gelişme husule getirebilmiş midir? LAMARCK'ın hipotezine dayanan bu fikir, şimdiye kadar hiç bir tarzda ispat edilememiştir. Diğer bir ihtimale göre de, açıkladığımız bütün bu karakterleri taşıyan bireyler, bir çok ayrı bölgelerde mutasyonlar sonucu başka tipler ile beraber tesadüfen husule gelmişleridir. Bunlar, bölgelere yayılmak ihtiyacı ile göç ederlerken, kendi yapılarına uygun steplere varmışlardır. Bu kurak bozkırlarda belki buldukları alana tamamiyle uyamamış, yerlerini benimsemeyenler de mevcut olabilir. İşte o vakit muhacirlerle yerli bitkiler arasında bir yaşama savaşı başlar. Bu savaşta ortama en iyi uyabilenler üstün gelir, diğerleri ise bu kurak diyarlarda yavaş yavaş ortadan kaybolmağa başlarlar.

Dünyanın her köşesinde olduğu gibi steplerin kurak topraklarında da bir hayat savaşı mevcuttur. Bu savaşın hedefi şudur. Su savaşında her hangi bir fizyolojik veya morfolojik sebepten ötürü üstün gelenler step biotopunun karakteristik bitki örtüsünü teşkil eder.

MANYAS GÖLÜNDEKİ KUŞ CENNETİ

Prof. Dr. C. KOSSWIG

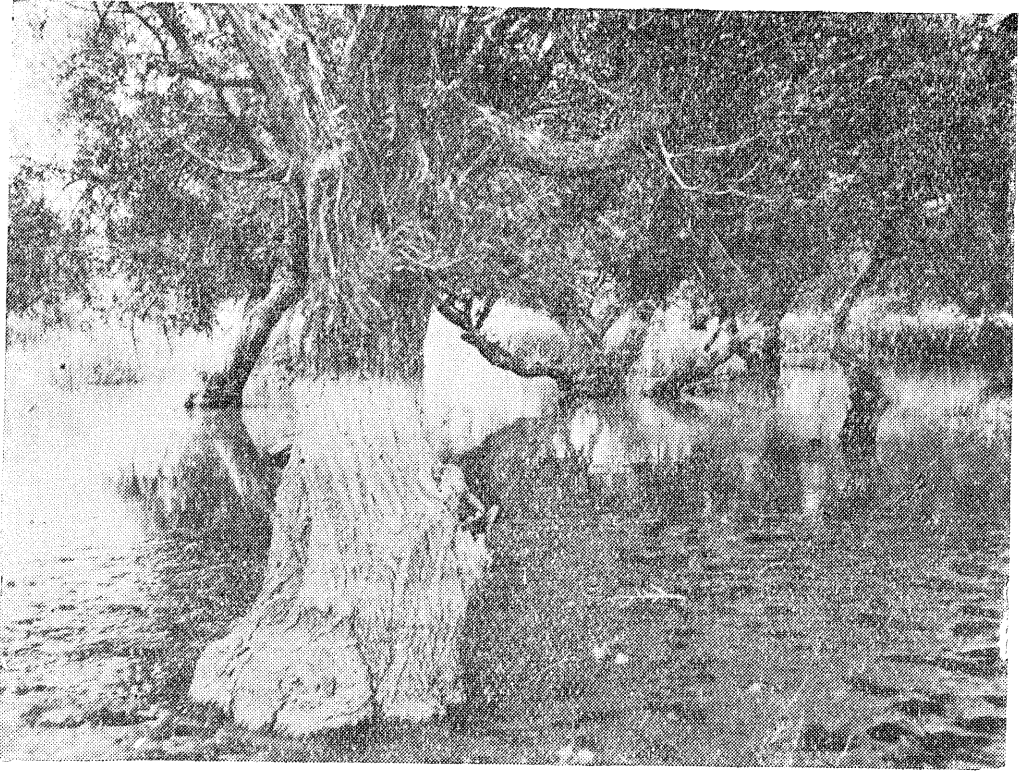
1938 senesi Mart ayı sonlarına doğru yalnız haritadan tanıdığım Manyas gölüne gitmek üzere Ülgen vapuru ile yola çıktık. Daha sonra Bandırmada bir tatar arabası tutarak yola devam ettik. Yoldaki son yokuşu geçtikten sonra göl parlıyan kurşuni renkte büyük bir ayna gibi önümüze çıktı. Bize ne gibi yeni malûmat vereceğini ve ne gibi bilmece-ler göstereceğini onu gördüğümüz ilk anda kestirememiştik. Bugün beşinci defa olarak bu fevkalâde gölü ziyaret ettikten sonra da, gölün hayvanları hakkında bir rapor yazacak değilim. Bu işi başka bir yazıya bırakmak istiyorum. Fakat Manyas gölünün hususî bir ziyneti ve hiç şüphe yok Türkiyede eşine rastlanmyacak ve ihtimal böyle bir güzellikte dünyanın başka yerlerinde bile nadir olan o göl kenarındaki kuş cenneti hakkında bazı hakikatleri tasvir etmek istiyorum.

Sığırcık köyü evlerinin hemen hemen hepsinin damlarında leylekler kuluçkaya yatmakla ve damların altında da kerkenezler yuvalarını yapmakla meşguldurlar. Serçelerin ve kırlangıçların hummalı faaliyetleri de aynı işe tahsis edilmiştir. Köyün göl tarafında köyden 1 km. mesafede ilkbaharda kısmen su altında kalan küçük bir orman görülür. İlk defa olarak gözlerimiz o tarafa ilişince bu orman üzerinde kocaman kuşların uçtuklarını gördük. — Bu nedir? Sualimize karşılık bize refakat eden köylü arkadaş hiç de heyecan vermeyici bir tarzda, —orada balıkçıl kuşları kuluçka yaparlar, diye cevap verdi. Kayık ile ormana yaklaşınca tabiatı her sevenin kalbi gibi bizimki de hızlı hızlı çarpmaya başladı. Bu küçük belki de bin tane söğüt ağacından ibaret olan ormanın hemen hemen her ağacında bir değil birkaç tane kuş yuvası bulunuyordu. Binlerce kuş muntazaman her sene eski yerlerine sadık kalarak kuluçka zamanında orada toplandıkları ve yavrularını gölün balıklarıyla besledikleri halde, balıkçılığı ile meşhur olan Manyas gölü zenginliğinden hiç bir şey kaybetmiş değildir. Bu da kolaylıkla anlaşılabilen bir vaziyettir. Zira kuşların gıda olarak kullandıkları balıkların artıkları gübre olarak yeniden göle atılır. Göllerdeki hayat devri olduğundan bir formun mevcudiyeti başkalarının mevcut olmalarına da bağlıdır.

Kayık ile ormanda ağır ağır gezerken ve derinden gelen ve nadiren işitilen seslerini çıkararak kuşların yuvalarından havaya kalktıkları görülür. Dikkatle bizi gözetler ve uzaklaşmamızı beklerler. Yuvalarını uzun zaman bakımsız bırakmak istemezler. Hem kuluçka instinktleri o kadar kuvvetlidir ki, yine yuvaya konmak ihtiyacı kendilerine tabiatlarından gelen bir kanundur. Ağaçların tepelerinde bekleyen küçük kargalar (*Coloeus monedula*) muvakkaten terkedilmiş yuvalardan yumurta çalmaktan zevk alırlar. Yavruların da düşmanları eksik değildir. Orman üzerinde doğanlar (*Circus aeruginosus*) dairelerini çizerek yavru kuşları yakalamak isterler. Kuş cennetinin sakinlerinden sayı itibariyle birinci sırada ehemmiyetli olanı adi gri renkli balıkçıldır (*Ardea cinerea*). Balıkçıları ekseriyetle göl kenarında su içersinde yavaş yavaş yürüyerek balıkçılıkla meşgul oldukları zaman görürüz. Kuluçka yerlerinde ise, ince dallara kondukları ve oradan yuvalarına indikleri zaman ağaçlarda yuva yapmak ve ağaçta yaşayabilmek için vücutlerinin tam elverişli bir şekilde yapılmış olmadığı hissini uyandırır. Onunla beraber büyük bir maharet ile muvazenelerini bularak yuvalarına varırlar. Yanıldıkları da vakidir. Yanlış bir yuvaya girmek istedikleri zaman komşuları ile gürültülü bir şekilde ve kanat ve gagalarıyla yapılan kısa bir kavga daima yuva sahibinin galebesile nihayet bulur. Gri balıkçıların yanında derhal göze

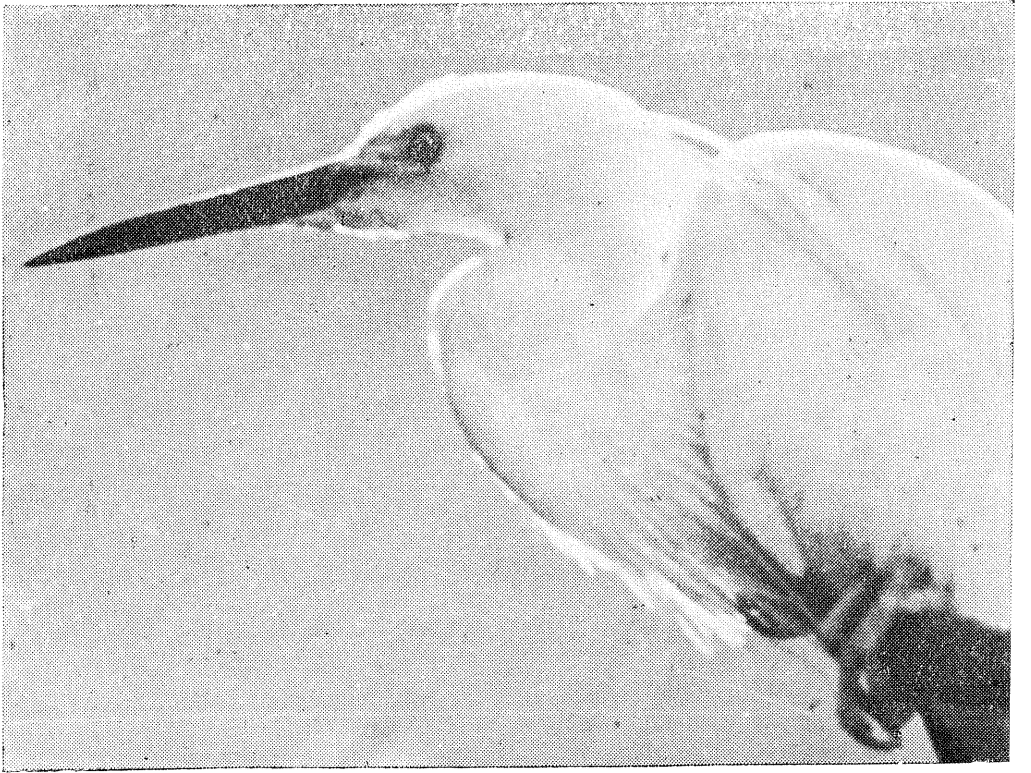
Sığircık köyü ve Manyas gölünden bir görünüş

Manyas gölü kenarındaki söğüt ormanından bir köşe
Suların en yüksek seviyesi ağaç renginden belli

Sögütlük üstünde uçan kuşlar

Küçük beyaz balıkçıl (Egretta garzetta)

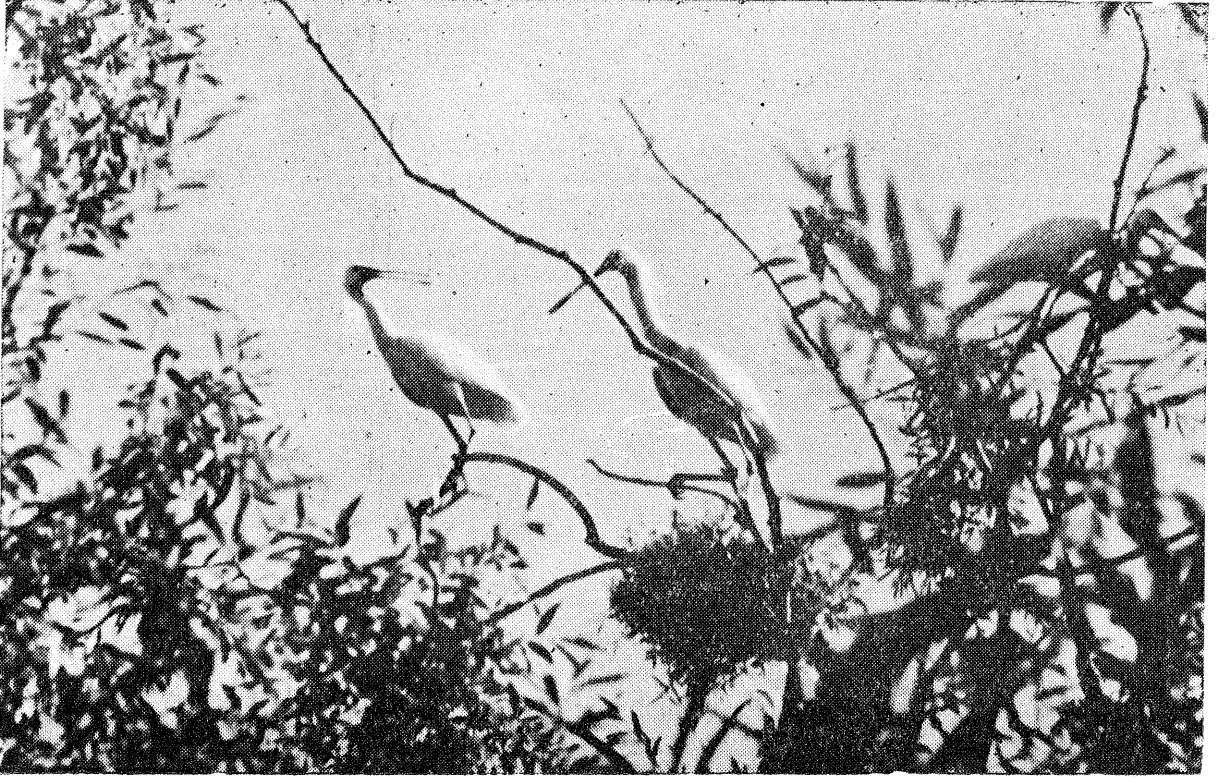
Fotoğraflar CAFER TÜRKMEN'dendir

çarpan başka bir kuş nev'i de karabataklardır (*Phalacrocorax carbo*). Balıkçıların yavruları nisbeten inkişaf etmiş, gözleri açık ve tüylü olarak yumurtadan çıktıkları halde, karabatakların kiler çıplak, kör bir vaziyette dünyaya gelir ve uzun bir ihtimama ihtiyaç gösterirler. Karabataklar arasında siyah renkliler, onların yanında geçen senenin ve henüz esmerimtrak bir elbise taşıyan genç fertleri ve nihayet siyah tüyleri arasında kanatlarının altları bembeyaz bir ayna taşıyan dedeleri bulunur. Küçük ve daima göl kenarında kalan bir başka karabatak türü (*Phalacrocorax pygmaeus*) nadiren görülebilir. Ormanın köye yakın olan yakasında ağaç kovukları önünde ve su sathının tam üzerinde bulunan ağaçların çıkıntıları üzerinde gece balıkçılı (*Nycticorax*) gizli hayatını yaşar. Yanına yaklaşıncıya kadar kıvıldamadan yerinde durur, ondan sonra boynunu uzatarak itimat-sız bir tarzda bize bakar, siyah başındaki uzun beyaz süs tüylerini kaldırır bir daha bakar ve sonra uçar gider. Kuluçka yerlerinde kuşlara o kadar çok yaklaşmak mümkündür ki, başka yerlerde yalnız dürbin ile veyahutta hayvanat bahçelerinde görülebilen hususiyetlerini doğrudan doğruya görmek kabil olur. *Nycticorax*'ın genç fertleri ikinci seneye kadar süslü değildirler, renkleri esmerimtraktır. Ondan sonra diğer balıkçıllarda olduğu gibi cinsler arasında farklar olmaksızın çok güzel renkleri gösterirler. Yüzlerce gri ve gece balıkçılı birkaç düzüne karabatak bağırarak ve heyecanlı bir şekilde bizi takip ederler. Aralarına bembeyaz küçük bir balıkçıl daha karışır. Bu da küçük beyaz balıkçıl (*Egretta garzetta*) dır. Sırtlarındaki ramusları birbirinden ayrılmış, uzun tüyleri bu kuşlara hususî bir süs ve güzellik verir ki, o da bir nişanlının evlenme elbisesini andırır. Evvelce kadınların şapkalarını süslemek için vurulan bu kuşlar, bu çirkin moda geçtiği için şimdilik daha rahattırlar. Küçük beyaz balıkçılın büyük akrabası *Egretta alba* Manyas gölünde eksik değilse de, çok nadirdir. *Egretta garzetta*'nın boyunda uçarken onun gibi beyaz renkli görünen fakat vücudu çok güzel bir krem renginde olan başka bir nevi daha vardır ki, ona yanımızdaki kayıkçı KÂŞİF efendi küçük kırmızı adını vermektedir (*Ardeola ralloides*).

Şimdiye kadar saydığımız nevilerin yanında kuş cennetinin kralı olarak kaşıkçı (*Platalea leucorodia*) birinci sırada zikre değerdir. Kaşıkçı balıkçıl gurubundan olmadığını diğer birçok vasıflarından başka uçarken boynunu uzatarak, taşıması ile de isbat eder. Balıkçılar havaya açıldıktan sonra boyunlarını sırtları üzerine kıvrırlar. Çok yakından kaşıkçıları görebiliriz. Kaşık şeklinde olan gagaları siyah bir fon üzerinde kırmızımtrak ve sarımtrak bir desen gösterir. Başlarında uzun beyaz tüylerden ibaret bir tepeleri vardır. Göğüslerindeki pas rengi, di-

ğer tarafları bembeyaz olan kuşa hususî bir süs verir. Kaşıkçının bir akrabasını ormanın kara tarafında seyredebiliriz. O da koyu renkli ve bütün madenî renkleriyle parlayan çeltik kargası (*Plegadis falcinellus*) dır. Sürü halinde gezer, söğüt ormanının tedricen hakikî bir sazlık olan bataklığa geçtiği yerden en nadir kuşlardan birini büyük kırmızı balıkçıl' ı (*Ardea purpurea*) yı görürüz. Birkaç yabancı kaz göle doğru açılır. Gölün parlak sathında bir sürü saka (*Pelicanus pelicanus*) müştereken balıkçılıkla meşguldurlar. Kayığımızı sazlar arasına sürdürerek sessizce biraz beklersek, kuşların ürkmesi yavaş yavaş geçer ve ufak kavgalarla herkes kendi yuvasına konar. Pek yakından kuşları seyredebiliriz. Bunlar da bize biraz itimatsızlıkla bakarlarsa da tüylerini düzeltmeğe başlar ve güneşin sıcağında gagalarını açarak kuluçka vazifelerini yaparlar.

Avrupada çıkan resimli bir gazetede Fransanın bir yerinde bulunan Kaşıkçıl kolonisinin resimlerini gördüm. Bu kolonide 200 kadar çift kuluçkaya yatıyormuş. Sığircıktaki söğüt ormanında kuluçkaya yatan kaşıkçılıların sayısı bundan çok fazladır. Bundan başka daha birçok başka büyük su kuşları da orada kuluçkaya yatmaktadırlar. Yukarıda adları geçen ve en fazla göze çarpanların yanında başka nevilere de vardır. Küçük ve büyük Balaban kuşları (*Botaurus stellaris* ve *Ixobrychus minutus*), bir papuç şeklinde yuva ören Çulha kuşu (*Remis pendulinus*), söğüt serçeleri (*Passer hispaniolensis*), saz bülbülleri (*Acrocephalus*) nevilere ve birçok başkaları daha bu mucize ormanının sakinlerindendirler. 1950 senesinde gittiğimiz zaman, söğüt ağaçlarının birçokları bir güve (*Hyponomeuta*) nevi tarafından hemen hemen bir yaprağı kalmayınca kadar yenmişti. Söğüt ağaçlarının gövdeleri ise, bu güvenin örgüleri ile dolu idi. Güveler ve onların yaptıkları tahribat ile kuşların kuluçka yapmaları arasında hiç bir münasebet mevcut değildir. Ormanın güneğe doğru olan kısmında bu sene birkaç gece balıkçılı müstesna, hemen hemen hiç bir başka kuş kuluçka yapmadığı halde, en fazla tahribat bu muntıkada yapılmıştır. Ricam üzerine sayın Tarım Bakanı NİHAT İYRİBOZ Türkiyenin bu biricik hazinesinin her bakımdan fevkalâde büyük olan ehemmiyetini anlayışla takdir ederek *Hyponomeuta*'lara karşı şiddetli bir mücadelenin yapılması hususunda tedbirlerin vaktinde alınmasını emir buyurmuştur. Ümit ediyoruz ki, bu mücadelenin sonunda orman güvelerden kurtulacak ve Sığircık köylüleri tarafından bir kuş cenneti olarak değil de, yazın bir panayır yeri olarak kullanılan söğüt ormanı muhafaza altına alınacaktır. Sayın Sığircıklıların misafiri olan kuşlar hakkında başka bir şikâyetleri de bu

Kaşıkçı (*Platalea leucorodia*)

Kaşıkçı (*Platalea leucorodia*) yavrusu

Küçük beyaz balıkçıl (*Egretta garzetta*)

Kaşıkçı (*Platalea leucorodia*) yavrusu

kuşların yuvalarını yaparken söğüt ağaçlarının genç fidelerini koparmalarıdır. Söğüt ağaçları bundan büyük bir zarar görmezler. Ve gölge veremeyeceklerinden korkulması da yerinde değildir. Bununla beraber belki bu şikâyet de bertaraf edilebilir. Şöyle ki: Ormanın etrafında iki veya üç yerdé başka yerlerden kesilmiş dallar v. s. istif edilerek kuşlara bunlar ikram edilebilir. Böyle bir tecrübe az para ile kolaylıkla yapılabilir. Sığircık kuş cenneti her mümkün tedbir ile korunmalıdır. Bu memleketin biyolojik kültür sahasında ve günden güne artan beynelmilel tabiat korunması hareketi karşısında vicdanî bir vazifedir. Bu vazifenin icra edilmesinde en büyük rol Sığircıklıların anlayışlarına ve yardımlarına düşmektedir. Hiç şüphe yok ki, Sığircıklıların bu husustaki gayretlerine Devlet makamları gibi Biologlar Derneği de her yardıma hazırdır. Nisan, Mayıs ve Haziran ayları zarfında Sığircık söğüt ormanı kontrol altına alınmalı, bilmemezlikle veyahutta daha kötü maksatlarla kuşların kuluçka yerlerinin veyahutta kendilerinin tahrip edilmelerine, yumurtalarının alınmalarına mani olunmalıdır. Yavru kuşların hayvanat bahçelerinde gösterilmek maksadiyle ne miktarda yakalanabilecekleri her sene değişen vaziyete göre düşünülecek olan bir başka meseledir. Diğer taraftan İstanbulda ve Türkiyenin başka yerlerinde kuluçka zamanında gezintileri organize etmek ve kayıklarla kuluçka sahasının etrafında seyredicileri gezdirmek ve bu sayede mümkün olduğu kadar büyük bir halk kütlisine tabiatın güzelliklerinden birisini göstermek ve bu suretle tabiatın ve Türkiyenin bu güzel yeri için anlayış ve sevgi uyandırmak pek alâ mümkündür. Böylece Sığircık köyüne de bol bol seyyah çekmek ve büyük bir gelir temin etmek kabildir.

TÜRKİYEDEKİ BACAKSIZ KERTENKELELER

Dr. MUHTAR BAŞOĞLU

Bilindiği gibi sürüngenler arasında ekstremitelerin bulunmayışı asıl yılanları karakterize eden bir vasıf olmakla beraber, kertenkelelerin bazı familyalarına mensup bazı türlerinde de hiç bacak bulunmaz. Böyle bacaksız kertenkelelerden memleketimizde 4 tür yaşamaktadır. Umumiyetle halk arasında, şekillerine aldanılarak, yılan veya kurt olarak tanınan bu türler hakkında biraz bilgi vermeyi faydalı bulduk.